Lotta Paulin

”Thet vnger lärer han gammal håller”: strövtåg i den äldre barnlitteraturens historia

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sbi-38
Citation: Nordic Journal of ChildLit Aesthetics, Vol. 2, 2011 DOI: 10.3402/blft.v2i0.5841

Abstract: Children's literature in Sweden can be roughly divided into before and after the Reformation. Before the Reformation interesting, didactic texts with entertaining exemplary stories for the young were translated and adapted. During the 16th century very few literary texts – for children as well as adults – were published, mainly because the king had total control over the printing. Only texts sanctioned by the king were published. During the 17th century publications for the young increased and some, but not all of them, also address children or youth in the title or the preface. Earlier this was mainly implied, although some authors were explicit as well. In working with older literature I find it valuable to not just consider the intention of the text but the function as well, since more literary texts had the function of being children's literature in the Middle Ages than has been previously presumed. Folk tales, fairy tales and fables are among the genres that were indeed written for and used to educate children. Modern historical research, as well as my own, shows that there is not one but several different concepts of childhood existing at the same time. I also suggest that children's literature may be used as a perspective. If we try to find a universal, timeless definition it will have to be a compromise that may not help us to answer questions about the literary tradition and of how children and adolescents have been included and addressed, educated and entertained through literature in different historical and cultural contexts.

Keywords: the history of children's literature, comparative children's literature, concepts of childhood, medieval children's literature, early modern children's literature, genre, the history of education, didactics in literature

Historikern Daniel Kline ställer en mycket viktig fråga för den som vill forska om den äldre barn- och ungdomslitteraturen:

> Since medieval persons valued their children and recognized their distinctiveness, what does medieval children's literature look like, how does it function, and what does it say about medieval culture and its view of children and childhood? (*Medieval literature for children* 2003, 2)

Kline sätter fingret på problem med att definiera vad som kan betraktas som barn- och ungdomslitteratur i den äldre litteraturen. Om man söker efter en universell och tidlös definition, så är risken stor att man förbiser det som varje text kan berätta om sin tid och hur den för vidare och bidrar till de barn- och ungdomslitterära traditionerna. En avgränsande definition skulle därför kunna vara mer av ett hinder än en hjälp. Det man istället kan fråga sig är: *Hur* har vuxna valt att inkludera, adressera, undervisa, engagera och underhålla barn och ungdomar genom litteraturen under olika historiska epoker och inom olika litterära genrer? I den här artikeln diskuterar jag möjligheten att se barn- och ungdomslitteratur som ett perspektiv istället för en avgränsad, litterär corpus.

I den tidigare forskningen om den äldre barn- och ungdomslitteraturen kan man se att det är i huvudsak två olika sätt att se på definitionen av barn- och ungdomslitteraturen som tillämpas; en intentionell respektive en funktionell syn. Med en intentionell syn menar jag att man studerar verk där författarens intention kan spåras i texten. Funktionell barn- och ungdomslitteratur är det som vuxna anser eller har ansett vara ”lämplig” litteratur för barn, det vill säga verk som har använts för att roa och/eller undervisa barn. Den funktionella aspekten handlar även om texter som barn faktiskt har läst eller hört. Många texter faller på plats tack vare sin inkluderande estetik; att författaren förutsätter att texten har unga läsare eller mottagare. När man söker efter en intention finns det förstås ett maktperspektiv att ta hänsyn till, men barn- och ungdomslitteraturen är inte begränsad till vuxnas val. Några av barn- och ungdomslitteraturens allra viktigaste och givna klassiker, som till exempel Daniel Defoes *Robinson Crusoe* (1719), ”adopterades” av barn och unga spontant och omedelbart (Humble 1871, 3. Field 1891, 6). Böcker som *Robinson Crusoe* tilltalade helt enkelt unga läsare. Därför kan det vara givande att försöka se äldre texter ur ett barn- och ungdomslitterärt perspektiv. Texter, som vid första anblicken inte ser ut att vara barnlitteratur, kan mycket väl studeras utifrån

deras förebildande estetik; det vill säga med utgångspunkt i textens funktion som barn- och ungdomslitteratur. När man tillämpar ett sådant synsätt kan ett barn- och ungdomslitterärt perspektiv öppna nya dörrar till de äldre texternas komplexitet och innebörd. Förvånansvärt ofta visar det sig att barn och unga adresseras i texter som saknar en ”innehållsdeklaration” i titel eller förord.

Barndomen som idé

Att urskilja barndomen som en särskild period i människans liv är en företeelse som dyker upp tidigt i världens historia. Arkeologen Elke Rogersdotters undersökning av didaktiska leksaker i terracotta från Harappakulturen (cirka 2500–2000 f.kr.) ger oss fingervisningar om att det redan då kan ha funnits idéer om barndomen. (Rogersdotter 2008, 145–146). Frågan om vilka skillnader som kan finnas mellan vuxna och barn har många olika svar och det är här retoriken kring barndomen och barnet kommer in i bilden (Halldén 2007, 11–20, 25–59). Lekfullhet, irrationalitet, okunnighet, oskuld, imitation, fysisk svaghet och beroende är bara några exempel på drag som tillskrivs barn i den barndomsretorik som dyker upp i diskussioner och metaforer i antika texter och i Bibeln, vilket påverkade den medeltida och tidigmoderna retoriken (se Francis 2006 t ex 44).

Det finns inte bara *ett* sätt att se på barndomen under en viss historisk period. Det som litterära texter och historiska källor skildrar är istället flera olika barndomsuppfattningar, som existerar samtidigt (se även Hedenborg 1997, 23, Alexandre-Bidon/Lett 1999, 138). Åsikter om barndomen och vad som var/är en lämplig uppfostran och utbildning går isär och ställs ofta emot varandra. Utgångspunkten för en pedagogik eller didaktisk idé är nästan alltid kritiken av en annan. Idéerna kan vara klassberoende, könsberoende och så vidare, men också individuella och representera en enskild författare. Därför är det inte rimligt att generalisera eller fixera en viss barndomsuppfattning till en viss tid.

En idé som dock återkommer i litteraturen är hur viktig barndomen och ungdomen är, att denna period är avgörande för vad som sker senare i livet. Idén dyker bland annat upp i en traditionell fabel som finns med i den illustrerade fabelsamlingen *Dialogus creaturarum moralizatus* (1483), som råkar vara den första boken som trycktes i Sverige (på latin). Originaltexten sammanställdes troligen av en läkare i Milano, Maynus de Mayneriis (d. 1370). I den 73:e konversationen finns det en fabel om *Ixion*, en våldsam gam, som i sin ungdom begick våldsbrott. På ålderns höst grips den av ånger och

försöker göra goda gärningar. Eftersom den inte hade fått träning i att vara god redan i sin ungdom – och alltså inte var van vid det – misslyckas den. Gamen drar därför slutsatsen: ”Den ej lärt sig lyda lagar blir ej vis på gamla dagar.” (*Dyalogus creaturarum moralizatus* 1983, 417)

Berättaren kommenterar:

> Härav framgår att man bör samla det goda i sin ungdom för att kunna återfinna det på sin ålderdom. Det är det som utsägs i Syrak 25: Har du underlåtit att samla i din ungdom, huru skulle du då kunna finna något på din ålderdom? Min son, pröva i din ungdom din själ, och om den inte håller måttet, giv den då ingen makt. En versmakare säger: Den som ej som barn har blivit dygdevan, han lär ej veta hut, när livet snart är slut. Och detta beror på vanan, ty vanan är ens andra natur, som filosofen säger. Så stor är nämligen vanans makt, att det människan vant sig vid att göra i vaket tillstånd, det gör hon ofta i sömnen, och det hon vant sig vid att göra seende, det gör hon med slutna ögon. [...] (*Dyalogus creaturarum moralizatus* 1983, 417)

Texten är skriven i föräldrarådsmodus, det vill säga som om en förälder undervisar sitt barn. Berättaren i fabeln undervisar en ung narrat, som synliggörs genom adresseringen ”min son”. Om narraten inte hade varit ung hade det inte funnits någon anledning att uppmana honom att pröva sin själ i ungdomen. Budskapet att inte slösa bort sin barndom/ungdom är tydligt. Det är i barndomen som alla (oavsett klass och kön) bör lära sig ett dygdigt beteende.

Det görs då och då hänvisningar till den gammaltestamentliga texten *Jesus Syraks vishet* (Syr.) i medeltida och tidigmoderna texter när barnuppfostran diskuteras, till exempel i Peder Månssons (ca 1465–1534) versifierade inledning till *Barnabok* (skriven 1508–1524); ”Thet vnger lärer han gammal håller” (se förordet, Klemming 1881–1882, 481, rad 59). I Per Brahe den äldres förord till sin undervisning om förvaltning och grundläggande allmänbildning, *Oekonomia* (1581), hänvisar han vid flera tillfällen till Syr. och citerar det gamla ordspråket med rötter i Syr.: ”Unger nimmer och Gammal håller” (Brahe d.ä. 1920, Bok 1, del 1, 8).

När den svenske biskopen och didaktiska poeten Henricus Tidemanni (d. 1500) skriver ett brev till nunnorna i Vadstena (1495) om hur viktigt det är att lära unga flickor latin, tillägger han: ”man vatnar trä ok örther mädhen the ära lithen sedhan kofra the sig siälff”. [’Man vattnar träd och örter medan de är små, sedan växer de själva.’]

(Tidemanni 1885–1886, 176). Det här är så mycket mer än en poetisk instruktion; den avslöjar en idé om barndomens betydelse. En god undervisning skulle lägga grunden till egna studier. Flickorna behövde undervisning i latin i sin barndom, så att de skulle kunna läsa och förkovra sig i den latinska litteraturen på egen hand. Därmed skulle flickorna få tillgång till all den kunskap de skulle behöva, utan att be latinlärda munkar om hjälp med översättning. Nu blev det inte riktigt så i praktiken, men det finns anmärkningsvärda element av tillit och respekt i denna pedagogik. I Tidemannis ord finns en tro på litteraturens betydelse och inflytande. Detta framgår också i hans lärodikt *Klokskapsråd för hushållning*, författad under andra hälften av 1400-talet, där det bland annat står: ”Ahlsmans barn bör lära book / the warda ther af wijse och klook.” (Klemming 1881–1882, 424) Ordvalet ”ahlsmans barn” visar att texten inte bara syftar på högre stånds barn.

I den äldsta av de svenska furstespeglarna, *Um styrilse konunga ok höfdinga* (ca 1330 eller 1350), kan vi läsa:

> / Suåsom Salomon Wise säghr: Vtur son är fadhrins ära. Nu som för är sakt / Huadh barn nimma i / tera yngsko thz halda the ok älska giärnt tå te warda älder / Ok ty lika Aristoteles barna skiäl ok näme / widh taflo släta then skipat ok bod är til at skriuas å. Suåsom thön tafla taker ok haldr tilika skrift ther å skriuas / huath hon är godh ella il / fagher ella ful: Suå nima ok barn i sin förståndilse / ok halda i sino minne / huath the nimma ilt ella got.
> (Bure/Bureus 1634, Thridhie balkin, 52, faksimil i Moberg 1964)

> [Min tolkning: Såsom Salomon (den) Vise säger: I sonen är faderns ära. Nu som förr är sagt, vad barn lär sig i sin ungdom, det håller de och älskar gärna då de blir äldre. Och därför liknar Aristoteles barnens förstånd och studier vid en slät tavla, som skapad är och bud är till att skrivas på. Såsom den tavlan tar och håller också skrift där att skrivas: om hon är god eller ond, fager eller ful. Så lär också barn utifrån sin förståelse också (att) hålla i sitt minne vad de lärt, ont eller gott.]

Originalet från 1300-talet har gått förlorat, men texten räddades genom Johannes Bureus’ (1568–1652) avskrift publicerad 1634. Detta är ytterligare ett exempel på en text som betonar hur viktig

barndomen är. Den plockar också upp idén om *tabula rasa*. Barnets förstånd liknas vid en tavla, som ont eller gott kan skrivas på. Under medeltiden jämförs barnets själ (eller förstånd) ofta med lera eller mjuk vax, för att visa hur viktig barndomstiden är som inlärningsperiod (Alexandre-Bidon/Lett 1999, 39).

I litteraturen finner vi också exempel på hur idéer om barndomen kan gå isär i en och samma text. I ungdomsboken *Insignis adolescentia* (1624) av den svenske prästen och professorn Petrus Johannes Rudbeckius den äldre (f. 1578) finns det ett underhållande exempel på hur motstridiga idéer om barndomen uttrycks i en och samma exempelberättelse. Berättelsen skildrar ett familjegräl. Fadern vill att hans 15-årige son Starcke ska följa med honom och bli soldat, för att lära sig att bli en ”wuxen Man” (Rudbeckius 1624, ”Historia I”, vers 21. Opaginerad, delvis handpaginerad). Pojken vill bli soldat, men i moderns ögon är pojken bara ett barn som inte alls ska utsättas för sådan fara och han måste göra som hon säger. Det finns anledning att notera att varken fadern eller modern anser att Starcke är en vuxen. Han ska *bli* en man och han är inte gammal nog att fatta beslut själv (annars hade fadern inte behövt diskutera saken med modern). Inte ens den 15-åriga sonen ser sig själv som en vuxen man; han säger att om Gud sparar hans liv *kommer* han att bli en man: ”En man wil iagh blij” (Rudbeckius 1624, ”Historia I”, vers 29). Skildringen av Starcke illustrerar ungdomstidens dilemma; å ena sidan behovet av att räknas, att få uttrycka en egen vilja och bli erkänd som en vuxen, å andra sidan beroendet av föräldrarna, behovet av att ha föräldrarnas stöd. Skillnaderna mellan föräldrarnas barndomsuppfattningar ligger i deras respektive intressen och perspektiv, i olika åsikter om hur pojken bäst bör uppfostras, om betydelsen av krig och ära, liksom olika uppfattningar när det gäller synen på sonens kompetens och mognad.

Det saknades inte idéer om barndomen under antiken, medeltiden och den tidigmoderna tiden – tvärtom. Om det inte hade funnits idéer om vad som är en ”bra” barndom hade man inte behövt utbilda barn och ungdomar, producera skolböcker eller adressera barn och ungdomar i litteraturen, som till exempel i de sumeriska dialogerna och Gamla Testamentet (se Allen 1983 och t.ex. Ords. 1.1–9.12 och Syr. 3.1–2, 6.18, 7.23, 25.3, 30.1–13). Lucius Mestrius Plutarchus (ca 46–120 e kr) skulle inte ha skrivit en uppsats om hur en yngling skulle studera poesi; Plutarchus diskuterar poesins mening och argumenterar för att poesin är en fas i en resa över havet, där målet med resan är ett *vuxet* engagemang i filosofi (Hunter 2009, 169). Ælfric (ca 955–ca 1010), abbot i Evesham, skulle inte ha skrivit sin *Colloquy* (992),

latinlektioner för skolpojkar i form av en didaktiskt väl genomtänkt, performativ dialog mellan en läromästare och hans elever (Cruse 1927, 69–70). I *Enfance et maternité dans la littérature français des XXIIe et XIIIe siècles* (1981) identifierar D. Desclais-Berkvam inte mindre än 48 undervisningsrelaterade begrepp som användes på medeltiden, även om den didaktiska metoden *ord och exempel* (*verbo et exemplo*) ofta betonas (Alexandre-Bidon/Lett 1999, 39 och 143, not 2). Denna idé genomsyrar skolböcker, som kan innehålla litterära texter, medan litterära texter som inte är ”läromedel” också är didaktiska. Därför går det sällan att dra några tydliga gränser mellan skolböcker och litteratur.

Fabler och sagor för barn

Det är litet märkligt att till exempel djurfabler, som har varit en sådan viktig del av undervisningen, särskilt språkundervisningen, och den litterära underhållningen för barn och ungdomar genom historien, inte skulle betraktas som barnlitteratur, därför att det saknas explicita anspråk i texterna på att de skulle vara avsedda för barn samt på grund av deras parallella adressering. Jag föredrar att använda begreppet parallell adressering istället för ”dual adress”, därför att det tycks vara en samtidig, parallell process att texten riktar sig till olika läsare på olika sätt och nivåer samt att det kan finnas fler kategorier att beakta än vuxna respektive barn; som kön, klass osv. Djurfabler har särskilt rekommenderats som lämplig litteratur för barn av flera pedagoger och tänkare, från Quintilianus till Martin Luther. Det säger något om deras idéer om vad som var lämplig litteratur för barn och unga, det vill säga barnlitteratur. I *Institutio oratoria* förklarar Quintilianus att Aisopos’ fabler med sitt enkla och tillgängliga språk är besläktade med barnkammarens berättelser, därför är de särskilt lämpliga att använda i undervisningen av yngre barn. Genom skrivövningar som går ut på att parafrasera fablerna utvecklar barnen sin skrivförmåga; de kan till exempel skriva om dem från vers till prosa, ändra ord och se hur betydelsen ändras något, förkorta respektive utveckla texten, dock utan att själva budskapet går förlorat, och så vidare (Ziolkowski 2007, 102).

Sagorna, liksom fablerna, tillhörde som bekant den muntliga traditionen långt innan de började skrivas ned. Det hävdas ibland att även sagorna inte var ”menade” för barn, som om barn någonsin har exkluderats som sagornas publik. Vilken del av till exempel Rödluvan riktar sig inte till barn? Sagan dyker upp i en tidig version i *Fecunda ratis* ”Det rikt lastade skeppet”, skriven som en dikt (år 1022–1024) av

pedagogen Egbert de Liège (Ziolkowski 2007, 100). I Egberts version får en femårig flicka en ny, röd ulltunika av sin gudfader. Vargen tar henne för att hennes ungar ska få mat, men ungarna kan inte skada den lilla flickan. Istället smeker de hennes huvud. Hon ber dem att inte förstöra tunikan. Sensmoralen är att ”Gud, deras skapare, lugnar otämjda själar” (Ziolkowski 2007, 103). Egbert förklarar varför han gjorde poesi av populära folksagor, *exempla*, som inte hade nedtecknats tidigare; han såg de gamla berättelserna från den muntliga traditionen som en tillgång i sin undervisning:

> [...] I drew upon this material, in the belief that numerous useful things are found in it, and if in some way the clear insights could be retained, they would make neglectful students into attentive listeners [...] (Ziolkowski 2007, 101–102).

Egbert svarar alltså med sin förklaring jakande på vår fråga om sagor skrevs för barn och unga på medeltiden. Även om Egbert inte hade varit så tydlig med sin intention – att han ville få sina mindre studiemotiverade elevers uppmärksamhet, med en förhoppning om att på köpet ge dem lite undervisning och insikter genom sagorna – så talar sagorna även för sig själva. De har underhållit barn genom århundraden, till och med årtusenden. När något är uppenbart behöver det inte nödvändigtvis vara explicit uttryckt. Men det kan vara bra att få våra antaganden bekräftade, som här av Egbert.

Litteraturhistorisk översikt i ett svenskt perspektiv

När man försöker få en överblick över barn- och ungdomslitteraturens historia i Sverige kan man konstatera att det sker en påtaglig förändring i samband med reformationen. Före reformationen saknas explicita referenser till barn- och ungdomar i paratexten. Däremot finns det indirekta referenser, som till exempel en adressering av budskapet till en ung narrat, förebildande teman som är typiska i undervisningen av unga eller bruket av ordet ”spegel” (*speculum*) i titeln, vilket kan indikera att texten är en undervisning för unga. Göte Klingberg uppger att ”Spegel var en vanlig titel på fostrande litteratur under äldre tid.” (Klingberg 1964, 33) Spegeln användes som metafor i litteraturen redan under antiken, men det var först på medeltiden som den började dyka upp i titeln på litterära verk. Traditionen börjar med Augustinus som skrev sin *Speculum* (*Speculum Augustini; sp. de scriptura sacra; sp. guis ignorat*) strax före 430 e.kr. Ett av dessa verk var en av heliga Birgittas favorittexter,

Speculum virginum ”Jungfrurs Spegel”, troligen skriven på 1140-talet av benediktinmunken Conrad av Hirsau (Geete 1897–98, vi–vii). Vadstenabrodern Mathias Laurentii (d. 1486) översatte *Speculum virginum* till svenska 1472–1486 (Geete 1897–98, xv). Det är en performativ dialog mellan en läromästare, Peregrinus, och den unga flickan Theodora. Texten riktar sig till unga flickor som skulle bli nunnor och innehåller många spännande exempelberättelser. Det fanns naturligtvis också medeltida texter som riktade sig till unga som inte hade ordet spegel i titeln. Ett exempel på det är en bok av särskild betydelse för den svenska barn- och ungdomslitteraturens historia, nämligen *Siælinna thrøst* ”Själens tröst”, till svenska ca 1430, orig. mitten av 1300-talet. *Siælinna thrøst* är en undervisning om de tio budorden riktad till en ung narrat, med exempelberättelser som förklarar innebörden av respektive budord. *Siælinna thrøst* är inte bara ett tidigt exempel på en barn- och ungdomslitterär text, den visar dessutom *hur* exempelberättelser, som till exempel legender, fabler, helgonbiografier och spökhistorier användes för att roa och undervisa barn och ungdomar. *Siælinna thrøst* är därför en särskilt viktig nyckel till vår förståelse av den ännu äldre litteraturen, hur den inkluderar barn och ungdomar som läsare/mottagare.

Under 1500-talet börjar det dyka upp texter som explicit refererar till barn eller unga i paratexten, ofta redan i titeln, inom vissa genrer. Det är alltså ett tidstypiskt fenomen. På svenska är den första texten av detta slag Peder Månssons (d. 1534) *Barnabok* (1508–1524). Att texten riktas till barn för att de ska få undervisning deklareras av författaren i titeln: *Barnabok: ärligom, welbördigom, vngom barnom till godh lärdom schriffs thenne bock på swensko*. Denna intention förstärks i förordet. Det är uppenbart att Månsson skrev boken för barn. Man skulle kunna se den som en hybridtext, som ömsom vänder sig till vuxna som ska uppfostra och utbilda barn, ömsom till barn och unga genom undervisningar och historiska exempelberättelser, men det ingick också i de ungas utbildning att veta hur barn bör fostras. Texten är en försvenskad och förkortad version av Erasmus Rotterdamus’ *Institutio principis christiani,* men exempelberättelserna i slutet kommer inte från Erasmus, utan har annat ursprung (Geete 1913–15, XXXIX).

Få litterära, svenska texter av litteraturhistorisk betydelse trycktes på 1500-talet, vilket bland annat berodde på att kungen tog över tryckpressarna. Med den nya boktryckarkonsten blev det möjligt att på bredare front sprida kritiska texter mot kungen. Den nya tekniken ökade därför behovet av censur och kontroll. Medel och möjligheter att trycka litterära texter, utöver de som sanktionerats

av kungen, saknades. Detta drabbade inte bara texter för barn och unga, utan litteraturen i allmänhet (Schück 1952, 74). Reformationsårhundradet är bokstavligt talat den svenska litteraturhistoriens mörkaste epok. Därför kan man inte dra några slutsatser om synen på barndomen i Sverige under 1500-talet utifrån det ringa antal texter (i huvudsak katekeser, postillor och några skoldramer) som trycktes för barn och unga. Litteraturhistorikern Henrik Schück söker förklaringen till reformationstidens ”andliga sterilitet“ i det han kallar ”undervisningens förfall“. Skolordningen från 1571 förordar endast undervisning i kristendom och latin, främst latinsk grammatik. Dessutom saknades lärare (Schück 1952, 74–76). Trots detta genomfördes skolreformer. Laurentius Petri (föreskrift ”Om scholar”, 1548) och Gustav Vasa (brev till stiften 1553) uppmanar prästerna att förmana folket att sätta sina barn i skola. Detta tyder på att till och med kungen ansåg att det var viktigt med utbildning i barndomen. Barnens och ungdomarnas verklighet är en helt annan fråga, som under 1500-talet var mycket klass- och könsberoende.

Från slutet av 1500-talet och under 1600-talet trycks allt fler texter som uttryckligen riktar sig till unga. Det innebär dock inte att dessa böcker var exklusivt skrivna för barn och unga. De adresserar ofta även vuxna, även om det gjordes genom till exempel enstaka kommentarer eller avskräckande exempel, som när vissa vuxna kritiseras skoningslöst av rektorn på stadsskolan Lars Jönsson (Laurentius Johannis Lælius, troligen d. 1603 i Polen efter landsflykt) i förordet till sin adapterade översättning av *Een sköön och härligh jungfrw spegel* (1591) av Conrad Porta. Det är ett exempel på en indirekt, parallell adressering, som vi stöter på så ofta i barn- och ungdomslitteraturen.

I den tidigare forskningen har den äldre litteraturen traditionellt sett, i synnerhet när det gäller svenska texter, studerats av främst historiker och språkforskare. Även om dessa forskare kan ha varit medvetna om texternas adressering av barn och unga, så har de haft ett annat fokus. Det är viktigt för forskningen om den äldre barn- och ungdomslitteraturen och dess rötter att överge idén om att det måste framgå av titeln eller förordet att texten har varit avsedd för barn eller unga. Genom att mer förbehållslöst tillämpa ett barn- och ungdomslitterärt perspektiv visar det sig att det finns mycket spännande att upptäcka i många av de äldre verken.

Biografisk information: Lotta Paulin är doktorand i litteraturvetenskap vid Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria vid Stockholms universitet. Avhandlingsprojektets arbetstitel är ”Den didaktiska fiktionen:

förebilder i exempelberättelser på svenska ur ett barn- och ungdomslitterärt perspektiv, ca 1430–1740-talet." Kontakt: lotta.paulin@littvet.su.se

Bibliografi

Alexandre-Bidon Danièle och Didier Lett. *Children in the middle ages: fifth-fifteenth centuries* Övers. Jody Gladding. Notre Dame Indiana: The University of Notre Dame Press, 1999.

Adams Gillian. "The first children's literature?: the case for Sumer". *Children's literature* 14 (1983).

Brahe Per d.ä., *OECONOMIA eller Huuszholdz-book/för ungt adels-folck.* Textredigerad utgåva med efterskrift av prof. E.O. Arenander m fl., Stockholm: Bröderna Lagerström, Boktryckare & Bokförläggare, 1920, Bok 1, del 1.

Cruse Amy. *The shaping of English literature and the reader's share in the development of its forms*. London/Bombay/Sydney: George g. Harrap & Company Ltd, 1927.

Dyalogus creaturarum moralizatus 1483 / Skapelsens sedelärande samtal 1483, faksimil samt kommentarer av John Bernström, svensk översättning av Monica Hedlund, utgiven av Michaelisgillet i samarbete med Gidlunds förlag 1983.

Field Mrs E.M. [Louise Frances Field]. *The child and his book: some account of the history and progress of children's literature in England*, London, 1891.

Francis James M.M. *Adults as children: images of childhood in the ancient world and the New Testament.* Religions and Discourse Vol. 17. Bern: Peter Lang, 2006.

Geete Robert. *Peder Månssons skrifter på svenska*. Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-sällskapet, Stockholm 1913–15.

Geete Robert. *Speculum virginum*. Samlingar utgivna av Svenska Fornskrift-sällskapet, Stockholm 1897–98.

Halldén Gunilla. "Barndomssociologi och möjligheten av ett psykosocialt perspektiv". I *Den moderna barndomen och barns vardagsliv,* red. Gunilla Halldén, Carlsson Bokförlag, Stockholm 2007.

Hedenborg Susanna. *Det gåtfulla folket: barns villkor och uppfattningar av barnet i 1700-talets Stockholm.* Stockholm: ACTA, 1997.

Hennessy Cecily. *Images of children in Byzantium*. Farnham/Burlington: Ashgate, 2008.

Hunter Richard. *Critical moments in classical literature: studies in the ancient view of literature and its uses.* Cambridge etcetera: Cambridge UP, 2009.

Klemming G.E. *Svenska medeltids dikter och rim.* Stockholm: Norstedt & Söner, 1881.

Kline Daniel T. (red.) *Medieval literature for children*. London/New York: Routledge, 2003.

Klingberg Göte. *Svensk barn- och ungdomslitteratur 1591–1839.* Stockholm: Natur och Kultur 1964.

Moberg Lennart. ”Um styrilse konunga ok höfdinga”, publicerad i *En nyttigh bok om konnunga styrilse och höfdinga* av J. T. Bure (Bureus) 1634, faksimil i *En nyttigh bok / om konnunga styrilse och höfdinga*, utg. av, Svenska Fornskrift-sällskapet, Uppsala 1964.

Rogersdotter Elke. *Socializing children's toys: an archeological inquiry into third millenium BC Harappan terracotta remains from Gujarat, India.* Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller, 2008.

Rudbeckius Petrus Johannes d.ä. *Insignis adolescentia.* Stockholm: Jgnatium Meuver, 1624.

Sachse M. *Kyskheets spegel: alle christelige ungerswenners och jungfrugers. hwaruthinnan then edle dygden / Tucht och kyskheet / vthi Josephs exempel beskrifwen / och genom thenhwijte liliones lijknelse herlighen affmatat warder.* Vthtolkat af Erico Schrodero. Tryckt i Stockholm / hoos Ignatium Menter 1622.

Schück Henrik. *Sveriges litteratur intill 1900.* Stockholm: Hugo Gebers förlag, 1952.

Seyfarth Jutta. ”*The speculum virginum*: the testimony of the manuscripts”. I *Listen, daughter: the speculum virginum and the formation of religious women in the middle ages*. Red. Constant J. Mews. New York: Palgrave, 2001.

Svenskt biografiskt lexikon. Red. Erik Grill. Stockholm: Norstedts Tryckeri, 1977–79.

Tidemanni Henricus. ”Goda råd gifna Vadstena kloster 1495 af biskop Henricus Tidemanni”. I *Samlaren* 1885. Uppsala: Akademiska Boktryckeriet, Edv. Berling, 1886.

Wooden Warren W. *Children's literature of the English renaissance.* Red. och inledning Jeanie Watson. Kentucky: The UP of Kentucky, Lexington,1986.

Ziolkowski Jan M. *Fairy tales from before fairy tales: the medieval latin past of wonderful lies.* Michigan: The university of Michigan press, Ann Arbor, 2007.

Note: This article is being published simultaneously in *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning/Journal of Children's Literature Research* and *Nordic ChildLit Aesthetics/Barnelitterært forskningstidsskrift*